

8. *Innovatsiina diialnist vchytelia: terminolohichniy slovnyk* [Innovation activities Teacher: terminology]. Za zah. red. O. I. Ohienko. Kyiv, 2016. 120 p.
9. Kovtuneko K. V. *Innovatsiinyi protses ta innovatsiina diialnist yak rushiina syła formuvannia intelektualnoho kapitalu promyslovoho pidpriemstva* [The innovation process and innovation activity as the driving force of the formation of the intellectual capital of industrial enterprise]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii*, 2013, № 1. Available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_1_25.pdf.
10. Krushelnytska Ya. V. *Fiziolohiia i psykholohiia pratsi* [Physiology and psychology of work]: pidruchnyk/ Kyiv, KNEU, 2003. 367 p.
11. Mykytjuk P. P. *Innovacijnyj menedzhment. Navchalnyj posibnyk* [Innovation management. Tutorial]/ Kyiv, Centr navchalnoji literatury, 2007. 400 p.
12. Mikhajlichenko Gh. I. *Innovacijnyj rozvytok turystychnykh pidpriemstv: naprijamy zmin ta faktory vplyvu* [Innovative development of tourism enterprises: trends and factors influencing changes]. *Ekonomika. Upravlinnja. Innovaciji*, 2012, № 1 (7). Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_34.
13. *Osnovy investytsijno-innovacijnoji dijalnosti. Navch. posib.* [Basis of investment and innovation activity. Tutorial], Za red. V. Gh. Fedorenko, Kyev, Alerta, 2004. 431 p.
14. Perebejnos Ju. V. *Innovaciji ta innovacijna dijalnist jak ob'jekt derzhavnogho rehuljuvannja: teoretychnyj aspekt* [Innovation and innovation activity as an object of state regulation: theoretical aspects]. *Teorija ta praktyka derzhavnogho upravlinnja*, 2011, Iss. 3, pp. 274–279.
15. Tarasova O. V. *Teoretyko-metodolohichni osnovy innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv* [Theoretical and methodological basis of innovation activities of enterprises]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, 2012, № 1 (13), pp. 37–41.
16. Chumak O. V. *Sotsialno-filosofskyi analiz poniattia "innovatsiia" ta "innovatsiina diialnist"* [Social and philosophical analysis of the concept of «innovation» and «innovation activities»]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA*, 2009, Iss. 36, pp.152-165.
17. Yurynets Z. V. Zadorozhnyi D. B. Zvir V. V. *Rozvytok innovatsiinoi diialnosti v Ukraini ta sviti* [Development of innovative activity in Ukraine and the world]. *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*. 2013, Iss. 23.10, pp. 282–291.

УДК 378:305 (075.8)

ВОЛОДИМИР КРАВЕЦЬ

v.kravets@tnpu.edu.ua

доктор педагогічних наук, професор,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка

м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2

ПАВЛО БЛОНСЬКИЙ – ЗАСНОВНИК СЕКСУАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Відзначено актуальність сексуальної соціалізації учнівської молоді. Вказано історичні передумови формування нового напрямку в педагогіці. Показано місце П. Блонського в історії сексуальної педагогіки. Розглянуто визначені дослідником методологічні основи цієї педагогіки. Проаналізовано основні праці педагога, присвячені розвитку ідей сексуальної педагогіки. Особливу увагу зацентовано на головній тезі теорії П. Блонського, що за нормальних умов статевий потяг збуджується лише в період статевого дозрівання. Вказано основні причини передчасної еротизації та відхилень від норми сексуальності дитини, охарактеризовані П. Блонським. Проаналізовано підходи вченого до організації сексуальної освіти та статевого виховання. Відзначено стурбованість дослідника неуцтвом педагогів і батьків у статевому питанні.

Ключові слова: сексуальність, статево дозрівання, сексуальна педагогіка, еротизація, статевий потяг, перше кохання, закоханість, статево виховання.

ВЛАДИМИР КРАВЕЦЬ

доктор педагогических наук, профессор,

Тернопольский национальный педагогический университет имени В. Гнатюка

г. Тернополь, ул. М. Кривоноса, 2

Отмечена актуальность сексуальной социализации ученической молодежи. Выделены исторические предусловия формирования нового направления в педагогике. Показано место П. Блонского в истории сексуальной педагогики. Рассмотрены методологические основы этой педагогики, выделенные исследователем. Проанализированы основные труды педагога, посвященные развитию идей сексуальной педагогики. Особенное внимание сакцентировано на основном тезисе теории П. Блонского, что при нормальных условиях половое влечение возбуждается только в период полового созревания. Указаны основные причины преждевременной эротизации и отклонений от нормы сексуальности ребенка, охарактеризованные П. Блонским. Проанализированы подходы ученого к организации сексуального просвещения и полового воспитания. Отмечена озабоченность исследователя безграмотностью педагогов и родителей в половом вопросе.

Ключевые слова: сексуальность, половое созревание, сексуальная педагогика, эротизация, половое влечение, первая любовь, влюбленность, половое воспитание.

VOLODYMYR KRAVETS

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
Ternopil, M. Kryvonosa 2 St.

PAVLO BLONSKYI – THE FOUNDER OF SEXUAL PEDAGOGY

The topicality of senior pupils' sexual socialization has been analyzed. Historical preconditions of forming a new trend in pedagogy have been determined. Pavlo Blonskyi's role in the history of sexual pedagogy has been disclosed, its methodological foundations determined by the researcher have been analyzed. A critical analysis of his main works devoted to the development of the ideas of sexual pedagogy has been carried out. The character of the sexual anomaly which the scientist investigated for better understanding of the children's sexuality was analyzed. The analysis of Blonskyi's main methods of experimental study of children's sexuality was critically evaluated. Great attention is paid to the main idea of Blonskyi's theory according to which in normal conditions libido increases only during puberty. The tries of Blonskyi to point out the peculiarities of sexual feelings and worries of children of different genders were characterized and that is valuable for the development of sexual pedagogics. The ideas of Blonskyi about the first love and its sublimating influence on the sexual desire of children were analyzed. Main reasons of premature erotization and deviations from the norms of children's sexuality, characterized by P. Blonskyi in different works, have been determined. Blonskyi's approaches to sex education have been analyzed, his anxiety about teachers and parents ignorance of the problem has been shown.

Keywords: sexuality, puberty, sexual pedagogics, erotica, libido, first love, love, sexual education.

Як в педагогічній науці, так і практиці існують різні і навіть часто протилежні думки про доцільність сексуальної соціалізації школярів, є її прихильники і противники. Одні відзначають важливість формування у дітей статевої свідомості і поведінки, достовірних знань з біології, психології, медицини стосовно проблематики статевого стосунку (Т. Говорун, Є. Кашенко, О. Кікінежді, І. Петріще). Інші (М. Рубінштейн, М. Самарець) вважають, що сексуальну просвіту і виховання дітей варто заборонити, оскільки вони стимулюють ранні статеві стосунки, сприяють аморальній поведінці. Така різнобічність поглядів має давню історію. На жаль, у різні історичні періоди суспільства проблеми сексуальної соціалізації учнівської молоді належали до тих, які ігнорувались або виключались зі сфери дослідження педагогічної науки.

Метою статті є актуалізація сексуальної соціалізації учнівської молоді на сучасному етапі розвитку вітчизняної педагогіки.

Зрозуміти еволюцію ідей сексуальної педагогіки можна лише вдавшись до аналізу історичної спадщини. Цінний внесок в розробку проблем статевого розвитку і сексуального виховання дітей та підлітків вніс Павло Петрович Блонський (1884–1941).

У другому і виправленому виданні його книги «Вступ у дошкільне виховання» (1917) [4] зроблено своєрідний огляд наукових дискусій про необхідність, методологію і методику шкільної сексуальної педагогіки. Аналізуючи дискусію в педагогічних колах щодо вказаної проблематики,

вчений називає в ній кілька полюсів. По-перше, питання про необхідність сексуальної соціалізації в стінах школи. Він вказує, що одні автори, застерігаючи від несприятливих наслідків ранньої сексуальної просвіти, яка, на їх думку, лише розпалить уяву дитини, виступають проти її впровадження в навчальних закладах, а весь тягар пропонують перенести в сім'ю. Інші, навпаки, відзначають нездатність сім'ї повністю забезпечити дитину інформацією з питань статі, яка буде поповнена вулицею. Зрозуміло, що ця вулична інформація виявиться недостовірною, тому краще, якщо першими її інформаторами стануть компетентні педагоги. По-друге, П. Блонський відзначає, що в суспільстві немає єдності щодо того, хто повинен здійснювати сексуальну соціалізацію – педагоги чи лікарі. По-третє, немає єдності стосовно того, що, в якому обсязі і з якого віку треба повідомляти дітям і підліткам. Він звертає увагу на два підходи, що склались, і відзначає, що перший підхід (медичний) пропонує обмежуватися повідомленням знань біологічного і гігієнічного характеру, тоді як другий, педагогічний, намагається надати сексуальності ідеальний характер.

З урахуванням вищезазначеного П. Блонський розділяв усіх вчених, які вивчали дитячу сексуальність, на дві групи, що займали діаметрально протилежні позиції. В одних домінує погляд на дитину як на істоту, абсолютно позбавлену сексуальності, якість безлике, безстатеве створіння, інші вбачають у дитині потенційного еротомана. Вчений критикує обидва напрямки, вважаючи, що не можна ні перебільшувати значення сексуальних потягів дитини, ні ігнорувати їх.

У 1920-х роках ґрунтовно проблематика статі представлена у підручнику П. Блонського «Педагогіка» (1922). На початку вказаного періоду проблема «статевого» у шкільній педагогіці висвітлювалася дуже широко у тодішній радянській і зарубіжній науково-популярній літературі. Автор окреслює коло педагогічних проблем, пов'язаних зі статевим вихованням у різні вікові періоди. Термін «сексуальна педагогіка», який використовує науковець в дослідженні проблем статевого виховання, фактично відображає принцип врахування фактора статі в педагогіці. У підручнику розглядалися питання статевого дозрівання, статевої відмінностей школярів, сексуальної просвіти, статевого виховання та спільного навчання дітей різної статі.

Нарешті праця вченого «Нариси дитячої сексуальності» (1935) стала, з одного боку, узагальненням ідей і положень сексуальної педагогіки, а з другого – виразом існуючій радянській педагогіці. Оцінюючи стан морально-статевого виховання в радянській школі 1930-х років, він відзначав, що фактично ніякої сексуальної соціалізації немає. Небажання школи організувати і проводити морально-статеве виховання він називає святенництвом, підкреслюючи, що святенництво і розпуста йдуть поруч.

У передмові до «Нарисів дитячої сексуальності» П. Блонський пише: «Вивчення дитячої сексуальності і до сьогоднішнього дня балансує між двома протилежними, але однаково невірними міфами – міфом про сексуально-непорочну дитину і фрейдистським міфом про дитину-еротомана. Обидва ці міфи вкрай шкідливо позначаються на сексуальній педагогіці: в першому випадку дитина залишається без будь-якого сексуального виховання, в другому – їй дають неправильне виховання» [1, с. 202].

Вчений констатував масове неучтво радянських педагогів у статевих питаннях. Не можна виховувати дитину в статево-відношенні, заявляв він, не знаючи її. Тому увага педагога повинна, крім іншого, спрямовуватись на ознайомлення зі сексуальністю дитини та її проявами в поведінці. З цією метою науковець у своїх працях аналізує механізми та особливості статевого дозрівання підлітків, а також ознайомлює педагогів зі своїми експериментальними матеріалами щодо вивчення дитячої сексуальності.

Особливий інтерес становить фундаментальна праця П. Блонського «Вікові особливості дітей» (1936). Аналізуючи в ній, зокрема, підлітковий вік, учений багато уваги приділяє проблемам статевого дозрівання, виступаючи проти тих педагогів, котрі називали його «катастрофічним», періодом «важкої кризи». Педагог демонструє залежність віку статевого дозрівання від статі, спадковості і умов життя. Тому встановлення середніх термінів підліткового віку має сумнівне значення. В будь-якій школі можна, на його думку, знайти 14–15-річних хлопців, в яких ще не розпочалося статеве дозрівання, в яких воно вже закінчилося чи таких, в яких воно протікає. Великого значення він надавав зростанню сил підлітка. «Якщо молодший шкільний вік, – відзначав педагог, – характеризується великою рухливістю, то підлітка передовсім характеризує інтенсивний ріст його сил. Він все ближче і ближче підходить до того, щоб зробитися повноцінним робітником, яким і стає в юнацькому віці» [2, с. 492].

Усвідомлюючи те, що людина є частиною природи, сексуальною істотою, П. Блонський відкидає думку про те, щоб зовсім ігнорувати інстинкти людської природи чи повністю переключати всю масу сексуальної енергії на інші цілі. Якщо надто сильно придушувати сексуальне почуття, то наслідки для молодшої людини можуть бути дуже серйозними. Треба максимально відмовитися від рекомендацій чернечої педагогіки, яка не тільки навіювала молоді огиду до акту зачаття і народження, але навіть забороняла саме слово «кохання». Це, врешті-решт, призводить до заливання брудом батьків: адже вони колись теж були закохані, вступали в інтимні зв'язки, народжували. По суті школа займалася брудною справою.

Разом з тим у своїх «Нарисах дитячої сексуальності» він заявляє, що за нормальних умов статевий потяг збуджується лише в період статевого дозрівання. Вчений доводить, що саме в період статевого дозрівання, а не раніше, збуджується потяг до представника протилежної статі: «Розглядати це як неминучий закон природи не можна. Дійсно, при сприятливих умовах середовища статевий потяг збуджується лише під час статевого дозрівання» [1, с. 263]. Передчасна еротизація дитини виникає лише тоді, коли вона стає жертвою статевої агресії, і призводить до змін в її психіці, не кажучи вже про фізичну шкоду. Це важливо враховувати з огляду на те, що передчасні сексуальні прояви в ранньому дитинстві мають грубий, примітивно-чуттєвий характер. У дитині розвивається цинізм і лицемірство, що призводить до різних сексуально-психологічних відхилень і дисгармонії сексуального життя дорослої людини.

Поштовхом до передчасного збудження статевого потягу, на думку П. Блонського, може стати коли дитина випадково стала свідком інтимного контакту батьків, злягання тварин тощо. Роль сильного збудника можуть відігравати поцілунки і надмірні любовні ласки батьків. «Передчасний розвиток статевого потягу відбувається винятково під впливом зовнішнього середовища», – пише автор [1, с. 227].

Вивчення дитячої сексуальності – справа не дуже проста. П. Блонський детально аналізує джерела нашого знання дитячої сексуальності:

– найпростішим, хоч і не дуже ефективним джерелом вивчення дитячої сексуальності є просте спостереження. Але за його допомогою можна бачити лише зовнішні прояви сексуальної поведінки. Внутрішні ж переживання є недоступними для спостереження. Часто дитина приховує, конспірує свої сексуальні вчинки і переживання, навіть маскує їх, оскільки вона знає негативне ставлення дорослих до цієї проблематики. При цьому з віком це прагнення посилюється;

– асоціативний експеримент має суттєві переваги при вивченні дитячої сексуальності. Він виявляє приховані дитячі переживання за допомогою мовних реакцій. Вихованцю пропонується слово, на яке він повинен тут же відповісти першим-ліпшим словом, що прийшло в голову. При цьому враховується час реакції: на емоційно значущі слова реакція суттєво уповільнюється, а поведінка характеризується збентеженням. Звісно, асоціативний експеримент можна використовувати на пізніх етапах вивчення сексуальності дітей. Цей метод не основний, а радше допоміжний;

– самоспостереження колись вважалося майже основою психології, хоч вчений називає його другорядним джерелом, бо в дослідженні сексуальності на нього особливо мало доводиться розраховувати. Сексуальні переживання не завжди виставляються напоказ. «Мабуть, лише розповідаючи про свої прибутки, люди брешуть так само часто і так багато, як розповідаючи про свої сексуальні справи» [1, с. 207];

– анкетування дітей з питань сексуальних практик, на думку науковця, педагогічно недопустиме. Діти погано володіють інтроспекцією і ще гірше вміють розповідати про свої переживання. В єдиній формі можна використовувати покази дітей, і то підліткового чи юнацького віку, – це щоденники й переписка. Звісно, ці документи вимагають критичного ставлення до себе. Особливо багато інформації вони можуть дати при вивченні дитячих закоханостей;

– неспроможним був, з його точки зору, і метод психоаналізу, за допомогою якого З. Фройд створив теорію дитячої сексуальності;

– ретроспекція (спогади дорослих про своє дитинство) теж є недосконалим методом вивчення дитячої сексуальності, оскільки в таких спогадах часто багато прогалин і «білих плям», а також прикрашування свого минулого. Хоча, якщо проводиться об'ємна інтроспекція, то окремі провали в пам'яті одних можуть компенсуватися згадуванням інших.

Із вищезазначеного П. Блонський робить висновок, що вивчати дитячу сексуальність можна лише використовуючи весь комплекс згаданих методик.

Велику увагу в своїх статтях і книгах, присвячених дитячій сексуальності, вчений приділяє аналізу статевих аномалій. Саме через них, вважає дослідник, можна багато-що взнати про сексуальність. Передовсім він вдається до характеристики онанізму. Науковець пише: «Більшість дослідників вважає, що з 10 дітей мастурбують 9, але мені здається, що ще ближче до істини стоять знаменитий німецький окуліст Кол, який говорив про 99 %, і так само знаменитий американський уролог Юнг, який називає 100 % онаністів обох статей» [3, с. 6].

Серед сексуальних аномалій П. Блонський називає вуайеризм та ексгібіціонізм. При цьому він робить припущення, що практично кожна дитина, принаймні у пубертатний період, є вуайеристом й ексгібіціоністом, підглядаючи та оголяючись із сексуальною метою. Також серед дітей поширений фетишизм, коли вони сексуалізують такі предмети, як ноги, гребінці, блискучі речі певної особи.

Демонструючи тісний зв'язок дитячих жорстокостей і насилля зі сексуальністю, П. Блонський показує як тілесні покарання небезпечні в сексуальному відношенні, формуючи в дитині мазохіста і садиста. «Так звана штурханина дітей, якщо немає дорослих, часто переходить в статевий розгул, аж до оголення геніталій і хапання за них» [3, с. 8].

Серед статевих психопатій особливе місце П. Блонський відводить гомосексуалізму. Його прояви теж можна часто спостерігати в юнацькому середовищі, проявляючи «ніжності», закоханості в особу своєї статі, ревності, які це супроводжують, зацілювання, особливо серед дівчат, тощо. Аналізуючи книгу лекцій німецьких науковців «Сексуальна педагогіка» (1926), вчений звертає увагу на жахливу статистику захворювань, що передаються статевим шляхом.

Вищевказане, вважає П. Блонський, повинно переконати громадськість в тому, що в статевому відношенні дитина зовсім не нейтральна, як вважають традиціоналісти в педагогіці. Навпаки, у дитини є багаті сексуальні практики, але вони своєрідні. Тут чимало атавізмів і це робить їх більш подібними на патологію, ніж на норму для дорослої людини, хоч для дитини це не стільки аномалія, скільки нерозвиненість. Таким чином, вчений робить висновок: у дитини є сексуальність, але вона зовсім інша, ніж у дорослої людини.

П. Блонський намагається визначити особливості статевих почуттів дитини. По-перше, в дитини статеве почуття ще не відокремилася від загальношкірного відчуття, не сконцентроване в певних ділянках, а розлите по всьому тілу. По-друге, таке почуття дитини часто виникає за відсутності зовнішніх стимулів і знаходить задоволення в тих ділянках тіла, які в неї найбільш збуджувані. Ця своєрідність статевих почуттів називається автоеротизмом, а саме дитина особливо автоеротична. Отже, розлиття сексуальних відчуттів і автоеротизм – це типові риси дитячої сексуальності. Звідси науковець робить висновок: «Дитина слабка і недиференційована сексуально, але вона майже скрізь і майже завжди сексуальна [3, с. 5].

Ускладнюють вивчення сексуальності, вважає П. Блонський, і гендерні відмінності сексуальності дівчаток і хлопчиків. Вважаючи, що анатомо-фізіологічні відмінності статей не можуть не супроводжуватися відмінностями їх сексуальних переживань, вчений не допускав змішування обох статей і сумарного дослідження дитячої сексуальності незалежно від статі. Він був переконаний, що сексуальність кожної статі має свої особливості: сексуальні прояви дітей залежать не лише від віку, а й від статі [1, с. 235]. У чоловічих спогадах про дошкільні сексуальні враження, які збирав вчений, частіше фігурують зорові враження – випадкові чи пов'язані з підгляданням, активними пошуками цих вражень. У жіночих же спогадах більше фігурують дії, а не зорові враження; жінки, вважав науковець, ширіші у своїх оповіданнях про дитячі сексуальні переживання, ніж чоловіки.

Один з нарисів дитячої сексуальності П. Блонський присвячує вивченню проблеми першого кохання. При цьому він зазначає, що перше кохання, зазвичай, зовсім не перше, адже йому передують ряд закоханостей, щоправда нетривалих і легких за силою. Аналізуючи багатий матеріал своєї експериментальної роботи, вчений робить ще один важливий висновок: першому кохання передують потреба в коханні. Цей стан характеризується невдоволенням і певним сердечним сумом. Про такого підлітка П. Блонський говорить, що «ще невідомо, в кого він закохається, але вже твердо відомо, що він закохається» [1, с. 246]. Отже, на противагу сексуальним переживанням раннього дитинства, поштовх до яких – зовнішній, причина кохання є внутрішньою. «Кохання, – пише вчений, – результат статевих розвинуток, який є необхідною, але, звісно, не єдиною його причиною» [1, с. 246].

Заслуговує на увагу легкість виникнення першого кохання. Перше кохання найчастіше вважають чистим коханням. Для нього характерний, на думку вченого, симптоматичний комплекс: прагнення до тіснішого спілкування; збудження і пожвавлення при зустрічі; підвищена чуйність і пильність; мрії; емоційне ставлення до всього, що пов'язане з предметом кохання; слухняність і

послужливість; ідеалізація; співчуття. П. Блонський вказує на платонічний характер першого кохання. І дуже важливий висновок великого педагога: «Жодного разу в своєму матеріалі я не знайшов вказівок на негативний в моральному відношенні вплив першого кохання» [1, с. 248]. А на стримування сексуальних потягів вказівок було чимало.

На жаль, психологія кохання, на думку П. Блонського, в той час була вивчена недостатньо, хоча, як він вважав, кохання обмежує статевий потяг, нейтралізує закоханого сексуально щодо інших осіб протилежної статі, усуває сексуальну нестриманість. Вчений підтримував думку Л. Левенфельда, що кохання є до певної міри сублімуванням статевого потягу: кохання обмежує статевий потяг в об'ємі, концентруючи його на одній певній особі, тоді як голий статевий потяг може орієнтуватися на багатьох; кохання наче нейтралізує закоханого сексуально по відношенню до інших осіб іншої статі. У зв'язку з розвитком статевого потягу починає змінюватися уявлення підлітка про красу, з'являється і захоплення людською красою. При цьому у хлопчиків стовідсотково (у дівчат здебільшого) – це краса людини протилежної статі, тобто естетичне ставлення сильно зливається зі статевим.

Говорячи про кохання, П. Блонський пише: «Ми, мабуть, здатні до кохання і кохаємо сильно і глибоко, але чи вміємо ми кохати, чи вміємо втілювати порухи нашого серця і проявляти активно наше кохання так, щоб воно зігрівало і оживляло тих, кого ми кохаємо?» [5, с. 69–70]. А звідси важливий висновок педагога – дитину змалку треба вчити проявляти свою любов. І це ще одне важливе завдання сексуальної соціалізації молоді.

Все вищевикладене переконувало педагогічну громадськість в тому, що дитина зовсім не нейтральна статево. Навпаки, в неї є велике сексуальне життя, але це життя своєрідне. Воно сповнене атавізмів, і це робить його більше подібним на патологічне, ніж на нормальну статево психологію дорослої людини, хоч для дитини це не аномалія, а нерозвиненість. Інакше кажучи, у дитини є сексуальність, але вона зовсім інша, ніж сексуальність дорослого. «Розмитість сексуальних відчуттів, аутоеротизм, онанізм, підглядання і само оголення, садизм і мазохізм, фетишизм, гомосексуалізм і статеве почуття по відношенню до близьких родичів, особливо батьків – найтипівіші риси сексуального життя дитини» – писав науковець [3 с. 9] і стверджував, що так зване «високоморальне» виховання дітей є не чим іншим, як систематичним і при цьому інтенсивним розбещуванням дітей, вихованням у них розпусти, святенництва і хтивості.

Проаналізувавши особливості дитячої сексуальності, П. Блонський демонструє помилки статевого виховання, яке здійснюється батьками та педагогами. Статева допитливість дитини має тисячі варіантів бути збудженою. Але відповідей вона не знаходить – замість них іноді насміхання, часто відмови відповідати, дуже часто підкреслювання забороненого і таємничого. Крім цього, вчений називає інші прояви неправильної поведінки батьків: тісний одяг, який надмірно подразнює статево систему; тепле ліжко, яке надмірно ніжить і псує в статевому розумінні; відсутність підготовки дитини, особливо дівчинки, до критичного віку, що призводить до розвитку статевої іпохондрії; відсутність у батьків реакції на порнографічні журнали, які потрапляють в око підлітка. Науковець констатує, що більшість дітей перебувають в «статевому» тумані, страждаючи і обурюючись тим, що могло б бути природою, а стало брудом в руках морального суспільства.

Враховуючи такий стан речей, П. Блонський розробляє рекомендації зі сексуальної соціалізації школярів. На його думку, до статевого дозрівання дитина повинна бути проінформована про сексуальність, її особливості та прояви. Вчений згадує старий афоризм сексуальної соціалізації у підлітковому віці: краще днем раніше, ніж годиною пізніше дати інформацію. «Нітися тим, що дитина рано знає, наївно, так як до підліткового віку зазвичай всі вже інформовані – але ким і як?» [1, с. 274]. На жаль, констатує педагог, не вихователем і не для формування відповідного ставлення. Але оскільки сексуальні інтереси підлітка вже проявляються, то нецтво сприяє формуванню різних фантазій і фобій, нерозумним вчинкам.

Виступаючи за статево просвіту, П. Блонський не вважав її доцільною в дошкільному віці. «Я не бачу в цьому особливої потреби, оскільки, базуючись на зібраному мною матеріалі, стверджую, всупереч фрейдизму, що не дошкільний, а ранній шкільний вік – вік розквіту сексуальної допитливості і сексуальних теорій» [1, с. 271–272]. Передовсім, стверджував педагог, треба проінформувати дітей про шкідливість мастурбації (десь з 9–10 років), сутність менструацій і полощій (принаймні до 13–14 років). Щодо задоволення цікавості дітей відносно розмноження і статевих особливостей, то тут доцільно встановлювати явища зі світу рослин для раннього віку і такі ж явища зі

світу тварин для шкільного віку. Послідовність питань, на думку вченого, має бути такою: проростання рослин, цвітіння, зав'язь і запилення; статеве життя комах, бджіл, риб, птахів і, нарешті, ссавців.

П. Блонський констатував, що в його експериментальних матеріалах він не знайшов жодного випадку, коли б питання про походження людини виникало у дитини у зв'язку зі сексуальними переживаннями. Для дитини це питання не сексуальне, а наукове; в основі його лежить не сексуальний, а звичайний інтерес про походження в локальному розумінні: «Звідки я взявся?». Просто дитина не може уявити свого неіснування і запитує вона не про початок свого існування, а радше про появу в цій сім'ї, та отримує відповідь не на те питання, яке її цікавить. Сексуальним, на думку вченого, є не саме питання, а результат пояснення, яке отримує дитина.

Завершуючи свої «Нариси», П. Блонський заявляє, що статева просвіта не завжди правильно розуміється педагогами і батьками. Нерідко перед нею ставляться виключно інформаційні завдання, тоді як вона, беззаперечно, повинна підпорядковуватись педагогічним завданням: вона повинна не просто інформувати, але саме виховувати [1, с. 275]. Але часто все зводиться до фізіологічних тонкощів, нерідко обмежується чисто гігієнічним змістом, адресуючись лише до почуття обережності вихованця, що не завжди сприймається підлітками, тим більше в умовах спільного навчання. Тому діти, і хлопчики і дівчатка, калічаються як педагогами, так і батьками. І ніхто вихователів до такої важливої справи не готує. Смішними виглядають в цьому контексті підручники зі сексуальної педагогіки, в яких чимало брехні, як еротичної так і святенницької. Характерним, вважає вчений, є те, що в багатьох курсах педагогіки, педагогічної психології чи дитячої психології розділ про сексуальний розвиток дитини відсутній.

Оскільки людське статеве життя має багатий зміст, статева просвіта повинна бути передовсім суспільно моральною. В коло цих питань не можуть не входити питання суспільного ставлення до іншої статі – стосунки поваги і товаришування. Не може вона обійти і питання кохання. У зв'язку з цим педагог закликає вихователів правильно організовувати домашнє читання підлітків.

Дитина, на думку вченого, потребує не стільки сексуальної просвіти, скільки статевого виховання, метою якого є збереження і зміцнення цнотливості. П. Блонський відзначає, що досягнення цієї мети можливе двома шляхами: гігієнічним і психологічним, перший з яких полягає в попередженні мастурбації (одяг, харчування, режим дня) і статевої розбещеності, а другий – в усуненні душевного напруження та інтенсивних афектів, збудженні в дитини почуття соромливості. При цьому він вважає, що основне в справі сексуальної соціалізації – це правильна організація навчальної та позашкільної діяльності дитини.

Статеве виховання, на думку П. Блонського, має починатися змалку. Перша й основна вимога до нього в цей період – здорове середовище. Другою вимогою є нагляд за дитиною і тими, хто спілкується з нею. Основні принципи, що визначають місце статевого виховання у системі сексуальної педагогіки, педагог розуміє так: немає особливого статевого виховання, відірваного від звичайної навчально-виховної роботи; немає жодного моменту навчально-виховної роботи, де би не включався так чи інакше елемент статевого виховання; немає жодного віку дитинства, де так чи інакше не враховувався би серед інших факторів виховання і фактор статевої.

Основними засобами статевого виховання П. Блонський називав: усунення всього, що подразнює нервові центри (тертя, свербіж, теплові подразники, сексуально збуджуючі картини, порнографія); розвиток моторного (спорт, фізична праця), соціального (громадська думка, співчуття і повага до іншої статі) і розсудливого (ідеологія статевої стриманості, статеві гігієна) контролю; сублімація, концентрація уваги на інтелектуальній, суспільній чи технічній праці; боротьба зі шкідливими звичками. У статті «Фізичне виховання в школі першого ступеня» науковець порушує питання формування гігієнічних навичок, які мають важливе значення у статевому вихованні. Передовсім йшлося про чистоту, режим дня, вміння турбуватися про своє здоров'я і повноцінний фізичний розвиток.

Враховуючи те, що «чудовою» школою розбещування дітей є неробство, П. Блонський приділяв велику увагу в їх сексуальній соціалізації трудовому вихованню. Його дивував той факт, що в численних книгах і статтях зі статевого виховання не пишуть про те, що справжнє статеве виховання є вихованням трудовим, тоді як неробство провокує на онанізм і розпусту. «Праця – великий вихователь, але ніде педагогічне значення праці не виступає з такою очевидністю, як в статевому вихованні... Дайте дитині працю – і її статеві моральність поліпшиться» [3, с. 15]. Однак при цьому педагог постійно наголошував, що дитяча праця не має бути виснажливою, натомість вона повинна бути захоплюючою і творчою. Він вказує на тісний зв'язок між статевим життям і

творчою діяльністю: творча енергія є наче трансформацією сексуальної енергії. На відміну від педагогів-аскетів, П. Блонський говорить не про знищення сексуальної енергії, а про її перетворення у вищі форми. Дитина чи підліток, захоплені творчою працею, в яку себе вкладають повністю, не стануть вдаватися до мастурбативної практики, захоплюватися порнографічною літературою. Моральний опір вихованця будь-яким статевим спокусам буде максимальним.

Важливим фактором проти статевих переключень є правильна емоційна загальна установка трудового виховання. У праці, що правильно емоційно підживлюється, особливе призначення для боротьби з гіперсексуальністю. Праця дає життєві навички, привчає до систематичного зусилля, розвиває гальмівні апарати, виховує точність, відповідальність, плановість, спеціалізує роботу органів чуттів, зміцнює реалістичний підхід до явищ життя, чітко, методично розподіляє всі психофізіологічні сили, – одним словом, є основною перешкодою для безладних переключень енергії, паразитизму в усіх його проявах.

Ще одним засобом правильного статевого виховання, на думку П. Блонського, є спільне навчання школярів різної статі. «Спільне виховання створює товариські стосунки між статями, тоді як раніше були зазвичай або ніякі, або еротичні», – писав педагог. І правильно акцентував, що спільне навчання не знімає з порядку денного статево проблему: «Спільне виховання, яке само собою сильно оздоровлює стосунки між статями, іноді виглядало як відсутність виховання; пам'ятали слово «спільне» і забували слово «виховання» [3, с. 9].

Іdealізм юнацького кохання, на думку П. Блонського, пов'язаний з глибокою повагою до особистості коханої людини, є чудовою школою статевого виховання. «Не чернечий страх перед коханням і не роз'єднання статей у їх діловому житті з тим, щоб зближувати їх на балах і в еротичній атмосфері вечорниць, а спільне життя їх вдома і в школі, спільна робота і спільні трудові та ідеальні культурні переживання, що виробляють повагу до іншої статі, як до людини, і тверезе нормальне ставлення до неї, – ось що педагогічно», – зазначає він [3, с. 15]. Таким чином, вчений виводить чудову педагогічну формулу: творча праця, юнацький іdealізм та ділова повага до людини іншої статі – це кращі засоби статевого виховання.

Найважливішим питанням в сексуальному вихованні П. Блонський вважав питання середовища: в розбещеному середовищі розбещується і дитина, в середовищі, яке погано приховує від дитини своє сексуальне життя, дитина весь час піддається дії сильно еротизуючих стимулів. Звідси випливає вимога до дорослих бути обережними у своїй сексуальній поведінці при дитині, навіть маленькій. Інша вимога – вимога кращого нагляду за дитиною, вірніше, за тими, хто спілкується з нею. Бездоглядність у статево вихованні шкодить не менше, ніж інші чинники. Часто дитина еротизується дорослими несвідомо, через необережність (спільні спання і купання, фізичні покарання тощо). Ось чому педагог закликав дорослих бути обережними у своїй сексуальній поведінці при дитині, не допускаючи еротичних сцен в її присутності, застерігав вихователів, щоби в період статевого дозрівання дитина не почувалася самотньою, без підтримки батьків і школи.

Окрім зазначеного, правильній постановці статевого виховання заважає те, що дорослий звик судити про дитину по собі. Але ж психологія дитини дуже своєрідна. Зустрічаючись зі своєрідними статевими переживаннями дитини, дорослий не розпізнає їх. У результаті, коли дитина в присутності вихователя сповнена такими переживаннями, той і не підозрює цього, оскільки зовнішньо аналогічна поведінка його, дорослого, не сексуальна.

Аналізуючи рекомендації для батьків, П. Блонський звертає увагу на їх заборонний характер: «Не обдаровуйте малюків двозначними ласками у вигляді прогладжувань та поплескувань їх по голому тілу, особливо по статевим ділянкам. Не захоплюйтесь поцілунками. Не годуйте збуджувальними стравами і напоями. Не наповнюйте на ніч їх сечовід і шлунок. Не спіть з ними в спільних ліжках. Не влаштовуйте їм теплих і м'яких ліжок, на яких би вони валялися до ранку. Не шийте вузьких панталон дітям. Не затягуйте своїх доньок в корсети. Не привчайте їх до ексгібіціонізму у формі будь-яких декольте. Не посилайте їх на бали і не перевтомлюйте їх спортом... Не збуджуйте статевої цікавості дітей... Не тримайте дитину в неуцтві. Не давайте їй можливості взнати вперше про статеві питання від спокусника. Не роз'єднуйте статей в діловому житті...» [3, с. 11–12]. Всі ці поради, на думку П. Блонського, марні, поки в суспільстві панує неуцтво, доки вихователі, що оточують дитину, бояться говорити «про це», доки в суспільстві статі нерівноправні де-факто.

Пройшли десятки років, а проблеми сексуальної педагогіки, підняті в 20–30-х роках ХХ ст. так і залишилися невирішеними, а отже, й актуальними для сьогодення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блонский П. П. Очерки детской сексуальности / П. П. Блонский // Избранные педагогические и психологические произведения. В двух томах. – М.: Педагогика, 1979. – Т. 1. – С. 202–276.
2. Блонский П. П. Возрастные особенности детей / П. П. Блонский // Избранные педагогические произведения. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. – С. 373–528.
3. Блонский П. П. Половое воспитание / П. П. Блонский // Статеве виховання школярів: сторінками історії (20–30-ті роки ХХ століття): хрестоматія. – Херсон: ХДУ, 2007. – С. 5–16.
4. Блонский П. П. Введение в дошкольное воспитание. – Изд. 2-е, испр. / П. П. Блонский. – М.: Практические знания, 1917. – 136 с.
5. Блонский П. П. Задачи и методы новой народной школы / П. П. Блонский // Избранные педагогические и психологические произведения. В двух томах. – М.: Педагогика, 1979. – Т. 1. – С. 39–85.

REFERENCES

1. Blonskyj P. P. *Oчерky detskoj seksualnosti* [Essays on child sexuality] (in Russian). Izbrannye pedagogicheskiye i psikhologicheskiye proizvedeniya. V dvukh tomakh. – M.: Pedagogika, 1979. – Vol. 1. – PP. 202–276.
2. Blonskyj P. P. *Vozrastnye osobennosti detej* [Age characteristics of children] (in Russian). Izbrannye pedagogicheskiye proizvedeniya. – M.: Izd-vo APN RSFSR, 1961. – PP. 373–528.
3. Blonskyj P. P. *Polovoe vospytany'e* [Sex education] (in Russian). Stateve vykhovannia shkoliariv: storinkamy istoriji (20–30-ti roky XX stolittia): khrestomatiya. – Kherson: XDU, 2007. – PP. 5–16.
4. Blonskyj P. P. *Vvedenye v doshkolnoje vospytaniye*. – Yzd. 2-e, yspr. [Introduction to preschool education] (in Russian). – M.: Praktycheskije znaniya, 1917. – 136 p.
5. Blonskyj P. P. *Zadachy y metody novoj narodnoj shkoly* [Tasks and methods of the new folk school] (in Russian). Izbrannye pedagogicheskiye i psikhologicheskiye proizvedeniya. V dvukh tomakh. – M.: Pedagogika, 1979. – Vol. 1. – PP. 39–85.

УДК 378.4.015.31(477.85-25) «1875/1900»

МАРИНА КОЖОКАР

margelina@i.ua

викладач,

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича
м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПОЛІЕТНІЧНИХ ТОВАРИСТВАХ ЧЕРНІВЕЦЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (1875–1914)

Розглянуто основні структурні компоненти виховання студентів в поліетнічних товариствах Чернівецького університету періоду Австро-Угорщини. Проаналізовані системоутворюючі чинники вказаного процесу в контексті виховання представника молоді в інтернаціональному консервативному об'єднанні «Austria» та товаристві «Академічна читальня», що діяли у провідному закладі освіти Буковини. Засвідчено, що з перших днів діяльності університету з'явилась та зберігалась тенденція появи академічних об'єднань, в організації та діяльності яких активно брали участь представники професорсько-викладацького складу. Вказано, що засадничим завданням діяльності товариств такого формату стало формування «австрійського студента»: відданого короні, вихованого і дисциплінованого, елітного молодого представника нації. Відзначено, що університетські товариства здебільшого виконували роль освітньо-розважальних клубів з бібліотекою і певною загальною метою – спілкування з цікавими особистостями та обговорення подій у затишній атмосфері. Наголошено на значній ролі перших поліетнічних товариств студентів Чернівецького університету щодо виховання освіченого, здатного згуртуватись заради великої мети, передового молодого населення краю.

Ключові слова: Чернівецький університет, статут, мета, виховання, студенти, товариство.

МАРИНА КОЖОКАР

преподаватель,

Черновицкий национальный университет имени Ю. Федьковича
г. Черновцы, ул. Коцюбинского, 2